

Szegedi tudós értékes könyve a magyar–odesszai művelődéstörténeti kapcsolatokról

Bába Kiadó
Szeged, 2006
428 oldal, 2500 Ft

A szerző, a szegedi ruszista irodalomtörténész a magyar–orosz kulturális kapcsolatok jónévű kutatója. 2001-ben megjelent monumentális *Orosz–magyar és magyar–oroszlengszótára* is méltán váltotta ki számos ország tudósainak az elismerését.

A szóban forgó monográfia húszévi gyűjtő- és rendszerező munka eredménye. Forrásait rendkívül változatos körből mozgósította: az enciklopédikus kiadványokon túlmenően elsősorban a szépirodalmi, publicisztikai és levéltári anyagokra épített, de gazdagon válogatott episztoláris művekből, valamint a szemtanúk vallomásaiból is.

Húsz fejezeten át vizsgálja a magyarok és az odesszaiak művelődési kapcsolatainak kétszáz éves történetét. Nem csupán a békés, előremutató korszakokból merít. Nem fél bepillantani a megrázó kataklizmák periódusaiba sem. Odessza Puskin-kori életét pl. Thom Sándor osztrák konzul, erdélyi magyar szemével mutatja be. Jerney János akadémikus feljegyzéseiből szinte tapinthatóan beleérzünk a 19. század 40-es éveibe, a déli város mindennapi életébe és erkölcsébe. A továbbiakban is részletesen vizsgálja a Város kulturális életét a legkülönbözőbb korszakokban, egészen a történelmi tegnapig, s mindig a leírt események élő magyar szemtanúi és résztvevői szemszögéből.

Az elmúlt évtizedekben a különböző országok testvérvárosainak egész hálózata épült ki. Ám fölöttébb kevés testvérváros(pár) dicsekedhet azzal, hogy a kapcsolataik mindennapjait és történetének egészét van, aki ilyen gondosan rögzítené, elemezné, majd az eredményt az olvasók széles köre elé tárná. E tekintetben Szeged igazán „főnyeremény” volt a mi Odesszánk számára, hiszen Fenyvesi István személyében lelkiismeretes és tárgyilagos krónikásra leltek.

Kezdeti ösztönzőül szemmel láthatóan a testvérvárosi kapcsolatok szolgálták az általunk referált könyv keletkezéséhez. Nem véletlen, hogy külön, terjedelmes fejezet taglalja az utóbbi félszázad alatt immár hivatalos rangra emelt különböző jellegű kapcsolatokat. Sok egyéb munkaforma mellett meggyőzően szól pl. a „barátságvonatok” szerepéről az általános „röghözkötöttség” évtizedeiben, a vállalatok, könyvtárak, színházak, de elsősorban a felsőoktatási intézmények közötti gyümölcsöző kapcsolatok alakulásáról.

A könyv megannyi mesterien megrajzolt irodalmi portrét tartalmaz. Nem kevés a száma azoknak a tömör megállapításoknak is, amelyek a két kultúra jelentős mestereit jellemzik. Olyan nagyformátumú alakok kelnek itt életre, mint Liszt Ferenc és Munkácsy Mihály, Bartók Béla és Nagy Lajos, I. Mecsnyikov és Sz. Rubinstein, D. Ojsztrah és Sz. Richter. Mellettük számos más figyelemre méltó személyiség is részt vállalt a kontaktusok műveléséből, mint pl. a festő Medvey, két hegedűművész – Odesszából Misa Eldman, Magyarországról Szigeti József, a magyar Nikisch Artúr karmester, a 19. századi biológus Szabó József és a történész Thallóczy Lajos.

Számtalan olyan részletet tartalmaz a könyv, amelyek történelmi szempontból érdekesek, néha akár mulatságosak is. És az esetek többségében itt kerülnek először a nagy-közönség elé. Innen értesülünk pl. az odesszai ezred közkatonájának a sorsáról, aki 1849-ben átáll a magyar forradalom oldalára. Érdekfeszítő Déchy Mór sorsa: üzletemberként megy Odesszába, itt lesz a Kaukázus egyik meghódítója, haza pedig már akadémiusként tér. Izgalmasan mesél Fenyvesi a Patyomkin páncélos lázadó matrózainak továbbbi, magyarországi sorsáról. Az egyik legdrámaibb fejezet a *Puskin beleavatkozik*, 1956 kuriózum számba menő, ám igen sokatmondó epizódjáról, amikor egy veszprémi egyetemista a kétségbeesés határán elszavalja a szovjet katonák előtt Puskin versét, s ez szó szerint képes megállítani a véres leszámolást a tegnapi felkelőkkel.

Mint ruszista filológus, Fenyvesi természetesen a magyarok és az odesszai irodalmi kapcsolataiban bújvárkodik legszívesebben. Sok új érdekes tény hoz fel az odesszai olvasók érdeklődéséről Petőfi költészete iránt. Mint a könyvből kiderül, Puskin legkorábbi magyar fordítása is Odesszában készült el. Olyan jelentős költők reagáltak a Patyomkin felkelésre 1905-ben, mint Ady Endre és Kiss József. A huszadik században a Magyarországon legnépszerűbb orosz prózaírók között ott vannak a nagy odesszai pléjád olyan tagjai, mint Babel, Katajev, Ilf és Petrov, Pausztovszkij stb.

Különleges hitelt kölcsönöznek az odesszai élet képeinek a szerző személyes megfigyelései, a délvidéki várossal való közvetlen ismerkedésben született benyomásai. Mintegy kézenfogva vezeti a magyar olvasót végig az odesszai utcákon, piacokon és strandokon, megismerteti őket az építészetnek a budapestivel és a szegedivel oly rokon eklektikus és szecessziós remekműveivel, bepillant velük a múzeumok termeibe, a színházak nézőterére. És a helyszínen szert tett személyes ismeretségei alapján be tudja mutatni az odesszai szellemi elit legfényesebb, világhírre emelkedett csillagait is.

Hangsúlyozni kell azt is, hogy a szerző nem egyszerűen kulturológiai problémákat vizsgál a témán belül. A könyvből árad a nem titkolt rokonszenv a Város iránt, amely a két évszázad alatt annyi drámai, sőt tragikus megpróbáltatáson ment át, érződik az elragadtatás „a szuverenitás elfojthatatlan szelleme” iránt (ez utóbbit, idézi, a homo odessicus alapvonásaként fogalmazta meg az ismert orosz drámaíró, Leonyid Zorin), számtalan példáját hozza az ottaniak optimizmusának és az egészen sajátos, csípős, a mindenkori többséget sem kímélő odesszai humornak. Szinte ünnepi krónikaként hat az odesszai zene géniuszok, a nagy zongora- és hegedűművészek magyarországi diadalmenetének krónikája. A monográfia csaknem valamennyi lapja, mindenütt a maga módján, azt a gondolatot sugallja, hogy feltétlen szükség van a kölcsönös megértés elmélyítésére, a népeink közötti aktív együttműködésre, a kulturális kincsek cseréjére.

A szerző nem titkolja el, hogy a népeink közötti kapcsolatok korántsem voltak felhőtlenek, nem kevés terhes nyom rakódott le a kölcsönös viszályok időszakában. Amikor orosz katonák (köztük odesszai ulánusok) vettek részt a magyar forradalom 1849-es leverésében, amikor az első világháború idején a két ország népei ellenséges táborokhoz tartoztak, amikor 1956-ban szovjet tankok (bennük odesszaiakkal is) dübörögtek Budapest utcáin. Az újabb korban azonban a „népi diplomácia” gyakran bizonyul erősebbnek, mint a Divide et impera híveinek a törekvései: az odesszaiak a *Csárdáskirálynőt* hallgatják és Liszt rapszódiaiban gyönyörködnek, Budapest és Szeged olvasói között pedig Puskin, Dosztojevszkij és Tolsztoj művei a hazai klasszikusokkal egyaránt népszerűek. A kölcsönös vonzódás a népek között erősebbnek bizonyul, mint a széthúzás politikája.

Fenyvesi nem idilli képet fest. Nem kerül meg a víz alatti sziklákat, amikor hazája és Oroszország, majd a Szovjetunió kölcsönös kapcsolatain belül az odesszai nexusokat vizsgálja. Mind a régebbi múlt, mind a tegnapi történelem tényei objektív, a józan ész diktálta megvilágítást nyernek itt. A 4. fejezetben pl. a nagyközönség számára első ízben nyer kifejtést annak a története, hogy 1849-ben az odesszai ulánusok szúrják le Petőfit a fehéregyházi csatatéren. E tényt mindeddig csupán a kutatók szűk köre ismerte. Azt sem tagadja le, hogy az erdélyi és csángómagyarok közül sokan kivették részüket – kényszerből – a román hadsereg soraiban Odessza több hónapig tartó ostromából, a városban végbevitt rablásokból, miután a szovjet hadsereg feladta Odesszát. A 13. fejezetben pedig, bátran beavatkozva a történészek és politikusok vitáiba, olyan kompromisszumos definíciót ajánl a szovjet hadseregnek 1944–45 során Magyarország területén folytatott hadműveleteire, amelyben megfér mind a kétségtelen felszabadító jelleg és az azzal összefüggő pozitív átalakulások az ország életében, mind pedig a későbbiekben egyre fokozódó megszállás tünetei. A 16. fejezet *Torzító tükör* című alfejezetében Fenyvesi síkra száll 1956 egyoldalú beállítása ellen, és határozottan elveti bizonyos politikusok és irodalmárok arra irányuló kísérleteit, hogy igazolják a szovjet kormány katonai akcióját Magyarország ellen.

A könyv igazi tudományos teljesítmény, szigorúan ellenőrzött tudományos apparátusa biztosítja az érvelés alaposságát. Ugyanakkor hangsúlyozandó: cseppet sem könyvízü, hanem kellemesen olvasmányos, szinte minden lapja az érdeklődő nagyközönségnek szól. Nem mindennapi élménnyé teszi mintaszerű nyomdai kivitelezése is. Gazdag illusztratív anyaga (több mint 190 fénykép, rajz, arckép) mintegy új dimenziót nyit az olvasó előtt..

Mindössze egy nagy hiányérzettel teszi le az ukrain olvasó. Nagy kár, hogy maguk az odesszaiak nem tudják mindezt elolvasni. Közöttük és a könyv között ott ágaskodik a nyelv leküzdhetetlen barikádja. Ezért jó lenne mielőbb viszontlátni a könyvesboltjaink polcain orosz vagy ukrán fordításban. (Tegyük mindjárt hozzá: nem lesz könnyű munka a szerző változatos, hajlékony stílusa miatt.) És örvendetes volna, ha a hazai kutatóink közül is megkísérelné valaki a népeink kulturális kapcsolatait az oroszok és ukránok, esetleg az Ukrajnában élő magyarok szemével meglátni.

Viktor Aripovszkij – Gortvay Erzsébet